

Bronnie Ware

ČEHO
PŘED SMRTÍ
NEJVÍCE
LITUJEME

portál

Bronnie Ware

ČEHO
PŘED SMRTÍ
NEJVÍCE
LITUJEME

Původní anglické vydání:
Balboa Press, A Division of Hay House, 2011
Copyright © Bronnie Ware, 2011

České vydání:
Translation © Linda Bartošková, 2012
© Portál, s.r.o., Praha, 2012

ISBN 978-80-262-0579-1

ÚVOD

Byl vlhký letní večer a v jednom malém venkovském městečku probíhal příjemný rozhovor, jakých se v tu chvíli odehrávaly tisíce po celém světě. Dva lidé si prostě sdělovali novinky a vyprávěli si, co zažili. Tento rozhovor se však od ostatních lišil tím, že pro jednoho člověka se z něj později vyklubal jeden z nejdůležitějších mezníků v životě. A ten člověk jsem byla já.

Cec je redaktorem velkého australského časopisu zaměřeného na folkovou hudbu „Trad and Now“ (Tradice a dnešek). V Austrálii je Cec známý a oblíbený díky tomu, jak podporuje folk, a také díky svému srdečnému veselému úsměvu. Povídali jsme si o své lásce k muzice (nebylo divu, protože jsme byli na folkovém festivalu). Rozhovor se také dotkl potíží, s kterými jsem se právě potýkala, protože jsem sháněla peníze na kurs skládání písniček a hry na kytaru, který jsem chtěla zahájit v ženské

věznici. „Jestli peníze seženeš a rozjedeš to, dej mi vědět, a ten příběh otiskneme,“ povzbuzoval mě Cec.

Peníze jsem skutečně sehnala, pustila jsem se do toho a po nějaké době napsala příběh o svých zážitcích, které časopis otiskl. Když jsem psaní dokončila, zeptala jsem se sama sebe, proč jsem v životě nenapsala víc povídek. Přece jsem psala vždycky. Jako malá holka jsem si psala s přáteli po celém světě. To bylo v dobách, kdy lidé ještě psali dopisy na papír a vkládali je do obálek a poštovních schránek.

Psaní mě neopustilo ani v dospělosti. Dál jsme si s přáteli posílali ručně psané dopisy a stále jsem si psala deník. A teď ze mě byla písničkářka. Takže jsem vlastně psala pořád (jen jsem pero vyměnila za kytaru). Ale radost, kterou jsem prožívala, když jsem u kuchyňského stolu se staromódním perem v ruce a klasickým papírem před sebou sepisovala příběh o věznici, ve mně opět zažehla lásku k psaní. Poslala jsem poděkování Cecovi a brzy nato jsem se rozhodla začít psát blog. Události, které následovaly, změnily běh mého života tím nejlepším možným způsobem.

Blog „Inspirace a chai“ začal v útulném domku v Modrých horách v Austrálii a jak jinak, nad šálkem chai. Jeden z mých prvních článků byl o věcech, jichž litují umírající lidé, o které jsem se starala. Těsně před tím, než jsem začala pracovat ve věznici, jsem pracovala jako pečovatelka, takže to pro mě byla stále čerstvá životní zkušenost. Ten článek v následujících měsících vyvolal ohlas, možný jedině na internetu. Začala jsem dostávat e-maily od lidí, které jsem neznala, ale všichni reagovali na můj článek a pak i na další články, jež jsem od té doby napsala.

Asi o rok později jsem žila v jiném malém domku, tentokrát ve farmářském kraji. Jednou v pondělí ráno, když jsem seděla

u stolu na verandě a chtěla psát, jsem se rozhodla, že se podívám na statistiky u své webové stránky, jak už to tak člověk občas dělá. Číslo mě pobavilo i zmátlo zároveň. Druhý den jsem se vrátila a znovu se podívala, a pak znovu. Nepochybně se dělo něco velkého. Tomu článku, který se jmenoval „Čeho před smrtí nejvíc litujeme“, narostla křídla.

Z celého světa začaly proudit e-maily včetně žádostí jiných autorů o souhlas s citováním článku na jejich blogu a o svolení k překladu do mnoha jazyků. Lidé ho četli ve vlacích ve Švédsku, na autobusových zastávkách v Americe, v kancelářích v Indii, při snídani v Irsku, a tak to šlo pořád dál. Ne že by všichni s článkem stoprocentně souhlasili, ale vyprovokoval takovou diskusi, že článek dál putoval světem. Pokud jsem na některý z těch několika nesouhlasných e-mailů odpověděla, psala jsem: „Nestřílejte na posla.“ Já jsem se jenom podělila o to, o co se umírající lidé podělili se mnou. Avšak nejméně devadesát pět procent ohlasů na článek bylo skutečně krásných. Také se tím potvrdilo, kolik toho máme všichni společného, bez ohledu na kulturní rozdíly.

Zatímco se tohle všechno dělo, žila jsem v tom domku a užívala si pohodu obklopená ptactvem a jinými zvířaty, která přivábil blízký potok. Každý den jsem seděla u stolu na verandě, pořád pracovala a říkala „ano“ všem příležitostem, které se začaly objevovat. V následujících měsících přečetlo článek „Čeho před smrtí nejvíc litujeme“ víc než milion lidí. Za rok se jejich počet ztrojnásobil.

Kvůli tomu ohromnému počtu čtenářů a také kvůli žádostem spousty lidí, kteří mě potom oslovili, jsem se rozhodla toto téma rozpracovat. Odjakživa jsem jako spousta jiných měla v plánu napsat jednoho dne knihu. Ukázalo se však, že o to, co jsem se naučila při péči o umírající lidi, se dokážu podělit jedine

vyprávěním vlastního příběhu. Kniha, kterou jsem chtěla napsat, jen čekala, až se ocitne na papíře. Tu knihu teď máte v ruce.

Jak se sami budete moci dočíst, nikdy jsem nevedla tradiční život, pokud ovšem taková kategorie vůbec existuje. Žiji podle toho, kam mě osud zavede, a tuto knihu jsem napsala prostě jako žena, která má o čem vyprávět. Skoro všechna jména v knize jsem změnila, abych chránila soukromí rodin a přátel. Pravá jména jsem však ponechala svému prvnímu učiteli jógy, vedoucí prenatálního centra, majiteli parkoviště karavanů, své rádkyni z vězeňské služby a všem písničkářům. Trochu jsem posunula časový sled událostí, abych spojila téma společné různým klientům.

Děkuji všem, kteří mi rozličnými způsoby pomáhali na mé cestě. Zde uvádím ty, jimž zvlášť děkuji za podporu i za profesionální přístup: Marie Burrows, Elizabeth Cham, Valda Low, Rob Conway, Reesa Ryan, Barbara Gilde, táta, Pablo Acosta, Bruce Reid, Joan Dennis, Siegfried Kunze, Jill Marr, Guy Kachel, Michal Bloeme, Ana Goncalvez, Kate a Col Bakerovi, Ingrid Cliff, Mark Patterson, Jane Dargaville, Jo Wallace, Bernadette a všichni, kteří svými kladnými reakcemi pomáhají mému psaní a muzice.

Děkuji také spoustě lidí, kteří mi v různých časech pomohli udržet střechu nad hlavou, a mezi ně patří: Mark Avellino, teta Jo, Sue Greig, Helen Atkins, strýc Fred, Di a Greg Burnsovi, Dusty Cuttell, Mardi McElvenny a všichni moji báječní klienti, o něž jsem pečovala a jejichž domov jsem milovala jako svůj vlastní. Děkuji také každému laskavému člověku, který mi v životě dal najíst.

Za osobní podporu na své klikaté cestě děkuji všem přátelům, z minulosti či současnosti, zblízka nebo zdaleka. Děkuji vám za to, že jste mi v tolika směrech obohatili život. Jsou to zejména tito lidé: Mark Neven, Sharon Rochford, Julie Skerrett,

Mel Giallongo, Angeline Rattansey, Kateea McFarlane, Brad Antoniou, Angie Bidwell, Theresa Clancy, Barbra Squire, dále všichni, kdo pobývají v meditačním centru v horách, které mě zavedlo na cestu klidu a míru, a můj partner. Vy všichni jste byli mou poduškou, když jsem si nutně potřebovala odpočinout.

Samozřejmě děkuji své matce Joy, k níž se jméno Radost hodí nejlépe ze všech lidí, co jich na světě znám. Svým přirozeným příkladem jsi mě naučila, co znamená skutečná láska. Děkuji ti nastotísíkrát, jsi skvělá žena.

Děkuji všem lidem, kteří už jsou po smrti a jejichž příběhy nejenže tvoří tuhle knihu, ale navíc významně ovlivnily můj život. Tato kniha je projevem úcty vůči vám. Děkuji také pozůstalým rodinám za láskyplné, pamětihodné chvíle, které jsme spolu prožili. Děkuji vám všem.

Nakonec děkuji ptáčkovi, který mi při psaní zpíval na stromě u potoka. S ostatním ptactvem jste mi dělali příjemnou společnost, když jsem tyhle stránky psala. Děkuji ti, Bože, že jsi mě zachoval a že jsi mi do života seslal tolik krásy.

Někdy zjistíme až o hodně později, že jistý okamžik změnil směr našeho života. Mně změnilo život mnoho chvil, o něž se s vámi v této knize podělím. Děkuji ti, Ceci, za to, že jsi ve mně rozdmýchal doutnající spisovatelský ohýnek. A děkuji i tobě, čtenáři, za dobro, které v sobě máš, a za to, že jsme se takto setkali.

S láskou a vlídností,
Bronnie.

Veranda při západu slunce
Úterý odpoledne

Z TROPŮ DO SNĚHU

„Nemůžu najít zuby. Nemůžu najít zuby.“ Do pokoje, v němž jsem se snažila užívat si pravidelné odpolední volno, dolehlo známé volání. Rozečtenou knížku jsem odložila na postel a pomalu vyšla do obývacího pokoje.

Jak jsem čekala, Agnes tam stála se zmateným a zároveň nevinným výrazem na tváři a usmívala se bezzubými dásněmi. Obě jsme vyprskly smíchy. Tenhle vtípek by už měl být dávno obehnaný, protože zuby se jí ztrácely pomalu obden, ale na nás zabral pokaždé.

„Stejně si myslím, že to děláte jen proto, abych za vámi zase přišla,“ zasmála jsem se a začala prohledávat obvyklá místa. Venku hustě sněžilo a v domku bylo krásně teplo a útulno. Agnes rozhodně vrtěla hlavou. „Vůbec ne, drahoušku! Než jsem si šla zdřímnout, vyndala jsem je, ale když jsem se probudila,

nemohla jsem je nikde najít.“ Až na děravou paměť byla chytrá jako liška.

S Agnes jsme začaly společně bydlet před čtyřmi měsíci, kdy jsem odpověděla na inzerát, který hledal společníci k přistěhování. Jsem Australanka a v Anglii jsem pracovala v hospodě nabízející i ubytování, abych měla střechu nad hlavou. Byla to legrace a našla jsem mezi zaměstnanci a místními několik bezvadných přátel. Dosavadní praxe za barem se mi každopádně hodila a umožnila mi pracovat okamžitě po příjezdu do země. Za tohle jsem byla vděčná. Ale přišel čas na změnu.

Před odjezdem za moře jsem strávila dva roky na tropickém ostrově, malebném jako z kýčovité pohlednice pro turisty. Po více než deseti letech práce v bankovníctví jsem potřebovala vyzkoušet zaměstnání, které by mě nenutilo vysedávat v práci od pondělí do pátku a od devíti do pěti.

S jednou ze svých sester jsme vyrazily na dovolenou na ostrov u severního Queenslandu, kde jsme chtěly získat osvědčení pro potápění s přístrojem. Zatímco sestra navazovala vztah s instruktorem, což nám samozřejmě velice prospělo při závěrečných zkouškách, já si vylezla na horu, která se tyčila nad ostrovem. Posezení na tom obrovském skalisku vysoko pod nebem pro mě znamenalo téměř mystický zážitek. Chtěla jsem na tom ostrově žít.

Za čtyři týdny už byla práce v bance minulostí a moje věci rozprodané nebo odeslané na farmu k rodičům, kteří je tam uložili do stodoly. Na mapě jsem si vybrala dva ostrovy, které se mi hodily z geografického hlediska. Jinak jsem o těch ostrovech nevěděla nic, jenom že se mi líbí jejich poloha a že na každém je turistické středisko. To bylo ještě před érou internetu, na kterém

ted' můžete v mžiku najít všechny informace o čemkoli. Odeslala jsem dopisy s žádostí o práci a prozatím zamířila nazdařbůh na sever. Psal se rok 1991, takže ještě pár let trvalo, než se v Austrálii masově rozšířily mobilní telefony.

Cestou můj bezstarostný duch zavčas dostal mírné varování a jeden zážitek při stopování mě z tohoto způsobu přepravy velice rychle vyléčil. Najednou jsem se ocitla na polní cestě kdesi v pustině daleko od města, do kterého jsem se chtěla dostat, a poplašené zvonění mi hlavou drnčelo tak pronikavě, že jsem už nikdy v životě palec u silnice nezvedla. Prý mi jen chtěl ukázat, kde bydlí, ale zástavba kolem nás řídla, křoví naopak houstlo a po téhle polní cestě očividně projelo jedno auto za uherský rok. Naštěstí jsem nezpanikařila a dál jsem s chladnou hlavou udržovala konverzaci. Pokusil se jenom o pár uslintaných polibků, než jsem konečně v tom správném městečku z auta vystoupila, a to hodně nakvap.

Pak už jsem se držela veřejné dopravy a kromě té jediné ošemetné situace byla má cesta jednoduše úžasné dobrodružství, zvláště když jsem nevěděla, kde budu bydlet zítra. Při cestování různými autobusy a vlaky, kterými jsem se dopravovala do teplejšího podnebí, jsem narazila i na několik báječných lidí. Po několika týdnech cestování jsem zavolala mámě. Prý mi přišel dopis s oznámením, že na jednom z vybraných ostrovů na mě čeká práce. Jelikož jsem se nemohla dočkat, až uniknu z nudy v bance, udělala jsem směšnou chybu a budoucím zaměstnavatelům tvrdila, že jsem ochotná vzít jakoukoli práci. Takže jsem sice za pár dní začala žít na krásném ostrově, jenže s rukama až po lokty v dřezu se špinavým nádobím.

Život na ostrově však byl fantastický. Nejenže mě osvobodil od jednotvárné práce, ale velice účinně mi z hlavy vyhnal

i povědomí o tom, který den v týdnu vlastně máme. Byla to nádhra. Po roce práce v kuchyni na pozici, které se ne moc lichotivě říká „sličták“, jsem se propracovala za bar. Čas strávený v kuchyni byl hodně zábavný a naučil mě spoustu věcí o vaření. Jenže v té kuchyni uprostřed tropů neměli klimatizaci, takže tam bylo vedro, práce byla těžká a já celá zpocená. Aspoň že jsem volné dny trávila toulkami po nádherných deštných pralesích, půjčovala si čluny a plavila se na blízké ostrůvky, potápěla se nebo jen tak ležela na pláži.

Bezplatné brigády v baru mi nakonec otevřely dveře k vytouženému místu. Úchvatná vyhlídka na dokonale klidnou modrou hladinu, bílý písek, pohupující se palmy, celkem vzato to nebyla těžká práce. Jednat se spokojenými zákazníky, kteří si užívali dovolenou svého života, a umět namíchat koktejly, které by obstály i v cestovním katalogu, to byl svět na hony vzdálený tomu, jaký jsem znala v bance.

Právě za barem jsem se seznámila s jedním mužem z Evropy, který mi nabídl práci ve své tiskárně. Toulavé boty jsem si nikdy z batohu nevyndala a po více než dvou letech života na ostrově jsem zase začínala toužit po změně a troše anonymity. Když bydlíte a pracujete den za dnem ve stejné komunitě, začnete si střežit soukromí v každodenním životě jako oko v hlavě.

Každý člověk po návratu na pevninu po několika letech ostrovního života může očekávat kulturní šok. Jenže vrhnout se do cizí země, kde jsem se ani nedomluvila, bylo mírně řečeno náročné. Potřebovala jsem opět nějaké přátele podobného ladění. Nakonec jsem zamířila do Anglie. Přijela jsem tam jen s tolika penězi, abych měla na jízdenku k jedinému člověku, kterého

jsem v Anglii znala, a se zbývajících librou a šestašedesáti pencemi v kapse pro mě začala nová kapitola.

Nev měl široký milý úsměv a na hlavě plno řídnoucích bílých kudrn. Byl to milovník a znalec vína, který příhodně pracoval ve vinotéce obchodního domu Harrods. V obchodním domě měli první den letního výprodeje, a jelikož jsem přijela rovnou z nočního trajektu přes La Manche, určitě jsem v tom luxusním obchodě vypadala jako zjevení. „Ahoj, Neve. Já jsem Bronnie. Jsem Fionina kamarádka. Před pár lety jsi to zalomil u mě na gauči,“ oznámila jsem mu přes pult s radostným úsměvem na rtech.

„No jasně, Bronnie,“ uslyšela jsem s úlevou. „Co se děje?“

„Prosím tě, potřebuju na pár dní nocleh,“ řekla jsem s nadějí v hlase.

Nev hmátl do kapsy pro klíč a odpověděl: „Jasně. Tu máš.“ Takže jsem získala střechu nad hlavou, útočiště na pohovce a pokyny, jak se k němu dostanu.

„Mohla bych si taky půjčit deset liber?“ zeptala jsem se optimisticky. Bez váhání vytáhl ze zadní kapsy deset liber. Odpověděla jsem mnoha díky a radostným úsměvem a tím to bylo vyřízeno. Měla jsem postel a jídlo.

Časopis o cestování, s jehož pomocí jsem si hodlala najít práci, vyšel toho dne ráno, takže jsem si ho koupila, šla k Nevovi domů a odtamtud zavolala na tři místa. Druhý den dopoledne už jsem byla na pohovoru v jedné hospodě v Surrey, kde nabízeli i ubytování. Odpoledne už jsem tam bydlela. Perfektní.

Pár let jsem si užívala života plného přátel a lásky. Byly to veselé časy. Vesnický život mi vyhovoval, chvílemi mi připomínal komunitu na ostrově, a obklopovali mě lidé, které jsem si zamilovala. Navíc jsme nebyli tak daleko od Londýna, aby

se tam nedalo pravidelně bez potíží zajet, čehož jsem s radostí využívala.

Ale toulavé boty se znovu ozývaly. Chtěla jsem se trochu rozhlédnout po Středním východě. Dlouhé anglické zimy je jistě užitečné zažít. Znamenaly pro mě dokonalý kontrast k dlouhým horkým létům v Austrálii. Ale měla jsem na vybranou buď zůstat, nebo odjet, a já se rozhodla zůstat ještě jednu zimu s tím, že si na cestování ušetřím trochu peněz. K tomu jsem se ovšem potřebovala dostat z hospodského prostředí, protože mě příliš pokoušelo vysedávat s kamarády každý večer. Sice jsem nikdy moc nepila a při téhle práci jsem přestala pít úplně, ale ponocovat skoro každý den stálo peníze i tak, a já jsem je místo toho mohla využít na cestování.

Skoro hned, když jsem se takhle rozhodla, mi padl do oka inzerát hledající společníci pro Agnes. Místo mi nabídli hned při prvním pohovoru, když se farmář Bill dozvěděl, že také pocházím z farmy. Jeho matce Agnes táhlo na devadesátku, měla šedé vlasy po ramena, veselý hlas a mohutné kulaté břicho, které skoro každý den zakrýval červenošedý propínací svetr. Farmu měli jen asi hodinu a půl jízdy autem daleko od mého tehdejšího bydlení, takže jsem o víkendech mohla bez potíží navštěvovat přátele. Ale když jsem byla u Agnes, připadala jsem si jako v jiném světě. Byla jsem tam hodně izolovaná, protože od nedělního do pátečního večera jsme byly spolu čtyřiaadvacet hodin denně. Měla jsem sice každé odpoledne dvě hodiny volno, ale to mi neposkytovalo dost času na společenský život, i když jsem je využívala k tomu, abych se občas sešla se svým anglickým přítelem.

Dean byl drahoušek. Hned od začátku, od první minuty, kdy jsme se setkali, nás spojoval humor. A láska k muzice. Seznámili

jsme se druhý den po mém příjezdu do země, po pohovoru v hospodě, kam jsem chtěla nastoupit, a brzy se ukázalo, že když jsme se poznali, oběma se nám život zpestřil a obohatil. Bohužel jsem si však tehdy Deana neužívala tak často, jak bych si přála. U Agnes jsme byli věčně zapadání sněhem a čím dál častěji jsem pátrala po jejích zubech. Překvapilo mě, že někdo dokáže v tak malém domečku najít tolik různých míst, kde se dají ztratit zuby.

Měla desetiletou fenku německého ovčáka – Princeznu, která línala, kudy chodila. Měla moc milou povahu, ale kvůli artritidě ztrácela sílu v zadních nohou. Tohle plemeno zřejmě trpí těmito potížemi dost často. Poučena minulými zkušenostmi jsem jí nadzvedla zadek a podívala se pod ni, jestli tam Agnesiny zuby neleží. Dnes jsem neměla štěstí. Už se však stalo, že na nich seděla, takže nikdy nebylo marné se pod ni podívat. Princezna zamávala mohutným ocasem a pak se vrátila ke klimbání u krbu, kde na to krátké vyrušení ve vteřině zapomněla. S Agnes jsme se potkávaly po celém domku, protože jsme nepřestávaly hledat. „Tady nejsou,“ hlásila z ložnice.

„Ani tady nejsou,“ odpovídala jsem z kuchyně. Nakonec jsem se pustila do prohledávání ložnice sama a Agnes zase šmejdila po kuchyni. V malém domku víc místností není, takže jsme je pro jistotu všechny prohledaly dvakrát. Tentokrát zuby zapadly do tašky s pletením u křesla.

„Jste opravdu poklad, drahoušku,“ rozplývala se Agnes a zastrčila si je zase do pusy. „Pojďte se se mnou dívat na televizi, když už tu jste.“ Tuhle strategii používala často. S úsměvem jsem se posadila před obrazovku. Byla to stará paní, která dlouho žila sama a byla ráda, že má společnost. Moje knížka mohla počkat. Tahle práce nebyla příliš namáhavá, pokud šlo všechno dobře. Dělal

jsem prostě společnost, a pokud ji paní potřebovala i mimo moji stanovenou pracovní dobu, nedělalo mi to vrásky.

Ty zuby jsme předtím často našly pod polštářem, zastrčené do koupelnové skříňky, v hrníčku v kredenci, v kabelce a na spoustě dalších dost neuvěřitelných míst. Ale také se objevily za televizí, v krbu, v odpadkovém koši, na lednici a ve střevíci. A samozřejmě pod Princeznou, přesněji pod mohutným zadkem této německé ovčandy.

Pravidelný režim spoustě lidí vyhovuje. Mně osobně dělají dobře změny. Ale i rutina má své místo a určitě spoustě lidí vyloženě prospívá, zvlášť když stárnou. S Agnes jsme měly týdenní program a denní program. V pondělí navštěvovala lékaře, protože musela pravidelně chodit na krevní testy. Chodila tam každý týden ve stejnou dobu. Jeden úkol denně jí stačil, jinak by nemohla odpoledne odpočívat a plést, jak byla zvyklá.

Princezna chodila všude s námi, ať už přšelo, padaly kroupy nebo svítilo slunce. Nejdřív jsem musela sklopit zadní dvířka pick-upu. Stará fenka vždycky trpělivě čekala a vrtěla ocasem. Bylo to skvělé stvoření. Přední packy jsem jí zvedla na korbu, rychle ji popadla za zadek a zvedla ji tam celou dřív, než jí zadní nohy povolily, protože pak bychom musely začít znovu. To bych pak byla plná světlých psích chlupů, než bychom se dostaly zase domů.

Sesakování jí šlo snadněji, i když i s tím potřebovala pomoci. To se spustila předními packami na zem, ale pak počkala, až jí zadní nohy přizvednu a položím je taky na zem. Pokud mezi tím potřebovala ode mě nějak pomoci Agnes, Princezna počkala v pozici se zadkem ve vzduchu, dokud jsem se k ní znovu nedostala. Jakmile se ocitla na zemi, šla už spokojeně a bez bolestí a neustále mávala svým obrovským ohonem.

V úterý jsme chodily nakupovat potraviny do blízké vesnice. Spousta starších lidí, s nimiž jsem později pracovala, byla velmi šetrná. Agnes však byla pravý opak. Neustále mě ponoukala něco kupovat, zvlášť věci, které jsem nepotřebovala nebo nechtěla. V každé uličce se ostatním pravidelně naskytla stejná podívaná. Dvě ženy, jedna starší a druhá mladší, se dohadovaly. Obě se usmívaly a někdy chechtaly, ale obě jsme byly stejně paličaté. Nakonec se v koši ocitla polovina věcí, které mi Agnes chtěla koupit. Byly to různé vegetariánské lahůdky, manga z dovozu, nový kartáč na vlasy, tričko nebo nějaká příšerně ochucená zubní pasta.

Ve středu jsme chodily na bingo, opět v naší vesnici. Agnes se horšil zrak, takže jsem byla jejíma očima a bingo jsem jí potvrzovala. Číslo dokázala přečíst docela dobře a také ještě slušně slyšela, ale radši se u mě ujišťovala, než číslo přeškrtnla. Měla jsem všechny tamější staré lidi moc ráda. Nebylo mi ještě třicet a byla jsem tam jediná mladá, takže se Agnes cítila velmi výjimečná. Mluvila o mně jako o „přítelkyni“.

„Včera jsme šly s přítelkyní nakupovat a já jí koupila několikery nové kalhotky,“ oznámila vážně a hrdě všem svým postarším kamarádkám na bingu.

Všechny příkyvovaly, usmívaly se na mě a já tam jen seděla a myslela si: „Ach, Bože.“

Agnes nebyla k zastavení. „Tento týden nám psala její matka z Austrálie. V tuto dobu je tam strašné vedro, víte. A taky má dalšího synovce.“ Znovu všichni příkyvovali a usmívali se.

Rychle jsem se naučila, že mám do určité míry cenzurovat informace, které jí poskytuji. Hrozím se při pomyslení, co by si jinak o mém životě dámy myslely, zvlášť když mi máma poslala

roztomilé prádélko a další dárky, protože mě prostě rozmazlovala i na dálku. Ale od Agnes to bylo naprosto nevinné a láskyplné. Jen jsem občas kvůli ní rudla a krčila se pod stůl, ale to šlo vydržet.

Čtvrtky byly jediné dny, kdy jsme si vyjely ven na oběd. V ten den se totiž jezdilo na velký výlet, samozřejmě i s Princeznou. Zajely jsme si do jednoho městečka v Kentu a tam poobědvaly s Agnesinou dcerou. Pětačtyřicet kilometrů bylo podle anglických měřítek značná vzdálenost, ale pro někoho z Austrálie je to kousek.

V Anglii ujedete tři kilometry a ocitnete se v úplně jiné vesnici. Budou tu mluvit s úplně jiným přízvukem než ve vedlejší vesnici, a třeba tu ani nikoho nebudete znát, i když jste kousek odsud bydleli celý život. V Austrálii můžete jet osmdesát kilometrů pro bochník chleba. Sousedy můžeme mít tak daleko, že když vás chtějí pozdravit a poklábosit si, volají vám vysílačkou, a přesto vás považují za souseda. Kdysi jsem pracovala v jedné oblasti v Severním teritoriu, která byla tak odlehlá, že se do nejbližší hospody létalo letadlem. Malá startovací dráha bývala zvečera plná jednomístných a dvoumístných letadel, která do rána všechna zmizela, protože všichni majitelé, řádně pod parou, odletěli domů na své dobytkařské farmy.

Takže velké čtvrtetní výlety byly pro Agnes opravdová událost, ale pro mě pohodlná rekreační vyjížďka. Její dcera byla milá paní a návštěvy příjemné. Obě si vždycky dávaly oběd jako pro dřevorubce, s hovězím, sýrem a nakládanou zeleninou. Často jsem žasla nad tím, jak Angličané milují nakládanou zeleninu. Ale i k vegetariánům byla tahle země přívětivá, takže jsem příliš nestrádala. Většinou jsem byla dost zimomřivá, a tak jsem si pochutnávala na horké polévce nebo pořádné porci těstovin.

Pátky jsme trávilý doma, nikam ven jsme nechodily. Bydlely jsme na dobytčí farmě s vlastním řeznictvím a farmu vedli dva Agnesini synové. V pátek dopoledne jsme tedy mířily do řeznictví. Agnes sice pokaždé trvala na tom, že si všechno pomalu a důkladně prohlédne, ale nakonec koupila přesně totéž co minulý týden. Řezník jí dokonce nabízel, že jí objednávku doručí, ale to neprošlo. „Velice vám děkuji, ale musím přijít a vybrat si osobně,“ odpovídala zdvořile.

V té době jsem byla vegetariánka. Teď jsem veganka. Ale s Agnes jsem se ocitla na dobytčí farmě dost podobné té, na jaké jsem vyrůstala. I když jsem nehorovala pro pojídání masa, to-muhle podniku a životnímu stylu jsem rozuměla. Přece jen to bylo známé území.

Vracely jsme se pomalu pěšky z řeznictví a zašly také do chléva, abychom si popovídaly s pomocníky i kravami. Agnes se opírala o hůl, pomalu se šinula těsně vedle mě a Princezna za námi. Nezáleželo na tom, jak chladné bylo počasí, to jsme si pak prostě oblékly více vrstev. Pátky jsme takhle trávilý pokaždé, nejdřív se šlo do řeznictví a potom do chléva za kravami.

Divila jsem se tomu, jak odlišně se zachází s anglickými kravami oproti těm v Austrálii, protože tady měly zateplené chlévy a individuální pozornost. Jenže australské krávy nemusejí přechkat anglickou zimu. Ale stejně mi bylo hrozně smutno, když jsem se s těmi kravami osobně seznamovala, protože jsem věděla, že jednou si nejspíš koupíme u řezníka jejich maso. Těžko jsem se s tím vyrovnávala a nikdy jsem se přes to úplně nepřenesla.

Vegetariánství se u Agnes hodně probíralo, přestože jsem se o něm snažila nemluvit a respektovala jsem životní styl rodiny. Vzhledem k tomu, co jsem viděla v dětství, a po zkušenosti

školní exkurze na jatkách, která mě poznamenala nadosmrti, velice dobře chápu, proč se někteří vegetariáni ozývají tak hlasitě a vášnivě. Člověku to láme srdce, když najde odvahu podívat se poctivě na masný průmysl a na to, co se děje za zdmi potravinářských výroben.

Já ale raději žiju v klidu a snažím se dávat příklad spíše svým životním stylem, přičemž uznávám, že každý má právo žít tak, aby to jemu osobně dávalo smysl. O svém přesvědčení mluvím jen tehdy, když se mě někdo zeptá, a pak o tomto tématu mluvím ráda, protože mě opravdu zajímá. Opravdu pozoruhodné však je, že mě za ty roky, aniž bych je jakkoli provokovala, často napadali téměř cizí lidé z řad „masožroutů“, a to jen proto, že mou volbou je nejíst maso. Možná i kvůli tomu jsem se rozhodla žít klidný vegetariánský život. Prostě jsem chtěla klid.

Takže jsem, když se mě Anger začala vyptávat, proč jsem vegetariánka, zaváhala. Její živobytí záviselo na příjmu z jejich dobytčí farmy. V důsledku tedy i moje živobytí, i když ne tak bezprostředně. A já tu práci vzala proto, že jsem chtěla něco naspořit a trochu projasnit život staré paní.

Ale ona se vyptávala neodbytně dál. Vyprávěla jsem jí tedy, jaký jsem měla pocit, když jsem jako malé dítě viděla zabíjet krávy a ovce, a jak to ovlivnilo můj další život, o tom, jak mám ráda zvířata a jak jsem si všimla, že krávy bučí jinak, když vědí, že mají umřít. Ten jejich nářek a panika mě pronásledují do dneška.

A bylo to. Agnes v tu ránu prohlásila, že je také vegetariánka. „Páni,“ pomyslela jsem si. „Jak tohle vysvětlím její rodině?“ Brzy na to jsem o tom promluvila s jejím synem a on pak mluvil s Agnes o tom, že by byl rád, kdyby maso dál jedla. Agnes ale zpočátku nemínila ustoupit. Nakonec se uvolila jíst červené

maso jednou týdně, rybu také jednou týdně a kuře rovněž jeden den v týdnu. Když jsem měla volný den, vařila pro ni rodina, takže v tu dobu bude také jíst maso.

Časem se moje názory posílily a teď už bych ani neuvažovala o tom, že přijmu práci, kde bych musela vařit maso. Tehdy jsem to však dělala a – nesnášela jsem to. Nedokázala jsem se při vaření masa ubránit smutným myšlenkám na to, že to kdysi byla krásná živoucí bytost, která měla své city a právo na život. Takže se mi nové uspořádání ihned zalíbilo, i když podle mého názoru ryby a kuřata také byly zvířata.

Ukázalo se však, že Agnes souhlasila se svým synem Billem jen proto, aby udržela klid v rodině. Neměla v úmyslu sníst ani kousek masa po celý týden. Takže jsem zbytek zimy a jaro vařila lahodné vegetariánské hostiny s ořechovými bochánky, božskými polévkami, narychlo osmahnutou pestrou zeleninou a výtečnými pizzami. Myslím, že Agnes by jinak spokojeně žila z vařených vajec a samozřejmě dušených fazolí. Přece jen byla Angličanka a Angličané svoje fazole prostě zbožňují.

Sníh tál a na jaře vykvetly narcisy. Dny se prodlužovaly a zase se objevilo modré nebe. Jak farma znovu ožila, všude pobíhala telata na hubených, nejistých nohou. Ptáci se vrátili a každý den nás zdravili zpěvem. Princezna línala ještě víc. Agnes a já jsme odložily zimní kabáty a čepice a pokračovaly ve stejném životním rytmu ještě několik měsíců, kdy jsme si užívaly jarní sluníčko. Kráčely jsme ruku v ruce den za dnem a neustále si něco vyprávěly a svým historkám se hodně nasmály.

Ale mě pálila zem pod nohama čím dál víc. Navíc se mi stýskalo po Deanovi. Společné víkendy už nám nestačily a nemohli jsme se dočkat, až spolu odcestujeme. Ty měsíce s Agnes byly

báječná a mimořádná zkušenost. I když jsem zaměstnání u ní přijala hlavně kvůli tomu, abych sehnala peníze na ukojení svých cestovních tužeb, dělat jí společnici byla krásná práce, mnohem příjemnější než čepovat pivo. Raději jsem při chůzi někoho podpírala proto, že je starý a křehký, než někoho, kdo je sice mladý, avšak opilý, nebo je i starý, ale také opilý. Obojího jsem si v zaměstnáních na ostrově a v té hospodě užila vrchovatě. Mnohem raději jsem hledala staré paní zuby, než vysypávala plné popelníky a uklízela prázdné püllitry.

S Deanem jsme cestovali po Středním východě, kde jsme obdivovali hodně odlišné, ale fascinující kultury. Po roce cestování jsem zajela navštívit Agnes. Nahradila mě už jiná dívka z Austrálie, s níž jsme si hezky popovídaly, jakmile si Agnes v křesle zdřímla. Mluvily jsme o různých zážitcích a ona se mi přiznala, že ji trochu zmátla první otázka, kterou jí Bill dal při pohovoru před nástupem. Zeptala jsem se, jaká to byla otázka, a dívka se rozesmála, když mi odpověděla.

Úplně první, na co se Bill zeptal, bylo: „Nejste vegetariánka, že ne?“